

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
Бердянського державного
педагогічного університету

від 23.08.2019 року
(протокол № 1)

Гармонія

**ПРОГРАМА
обов'язкової навчальної дисципліни
підготовки бакалавра
спеціальності
014 Середня освіта (Музичне мистецтво)**

**Бердянськ,
2019 рік**

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: кандидат педагогічних наук, доцент П.Б.Косенко

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету “20” червня 2019 року, протокол № 8

ВСТУП

Програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Гармонія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавр, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Предметом навчальної дисципліни є загальні закономірності тонального гармонічного багатоголосся, які, ставши результатом еволюції класичного музичного мистецтва, зберігають своє теоретичне і практичне значення і в наш час.

Міждисциплінарні зв'язки: Для реалізації професійного спрямування навчання слід використовувати міждисциплінарні зв'язки з іншими музичними дисциплінами – теорія музики та сольфеджіо, історія зарубіжної та української музики, практикуми інструментально-виконавської та вокально-хорової підготовки.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. *Метою* викладання навчальної дисципліни «Гармонія» є засвоєння закономірностей звуковисотної організації музики, принципів об'єднання звуків у співзвуччя (акорди), ладофункціональних норм їх зв'язку та взаємодії, а також практичне засвоєння та розвиток творчих навичок, необхідних для роботи майбутніх учителів музичного мистецтва.

1.2. *Основними завданнями* вивчення дисципліни «Гармонія» є:

- підготовка та виховання високопрофесійних учителів музичного мистецтва, які володіють основами гармонізації мелодії музичних творів і вміють використовувати їх у своїй подальшій професійній діяльності;
- розвиток естетичного відчуття музичної гармонії;
- формування знань та вмінь, необхідних для гармонічного аналізу музичних творів;
- розвиток гармонічного слуху;
- розширення музичного світогляду студентів, підвищення їхньої загальної музичної культури.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей:

ЗК 1. Здатність до усного та письмового спілкування українською та іноземною мовами в усіх сферах суспільного життя, зокрема у професійній діяльності.

ЗК 2. Здатність використовувати набуті знання, вміння та навички для вирішення професійних завдань, виходячи з конкретних практичних ситуацій. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 4. Здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у галузі професійної діяльності із поглибленим рівнем знань та вмінь інноваційного характеру, достатнім рівнем інтелектуального потенціалу для вирішення проблемних професійних завдань у галузі середньої освіти (музичне мистецтво, англійська мова).

ЗК 5. Здатність самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх реалізацію. Здатність впроваджувати нові ідеї.

ЗК 6. Здатність до аналізу та синтезу з використанням логічних аргументів та перевірених фактів.

ФК 4. Здатність формувати в учнів / вихованців предметні компетентності.

ФК 9. Вільне володіння лексикою музичного мистецтва.

Та демонструвати такі результати навчання:

ПРН 1. Знає музичну термінологію, розуміє основні концепції, теорії та загальну структуру музикознавчих та мистецьких наук.

ПРН 8. Має навички знаходження, обробки, аналізу та синтезу інформації з різних джерел (передусім – за допомогою цифрових технологій).

ПРН 11. Володіє музичним інструментарієм (основний та додатковий музичні інструменти), основними виконавськими навичками, техніками читання з нотного аркуша, транспозиції, акомпанементу.

ПРН 12. Володіє техніками постановки голосу, хорового диригування, володіє артистизмом, виконавською надійністю (самооцінка, самоконтроль), техніками читання з нотного аркуша, транспозиції.

ПРН 13. Уміє відтворювати художню концепцію музичного твору, його форму і стиль, реалізовувати його педагогічний потенціал.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Гармонія як навчальна дисципліна. Функціональна система головних тризвуків.

Гармонія як музично-естетична категорія, галузь теоретичного музикознавства й навчальна дисципліна. Акорди та їх види. Чотириголосний склад.

Неакордові звуки – затримання, прохідні, допоміжні, предйом.

Функціональна система головних тризвуків. Поняття про ладову функцію та функціональність, поняття звороту та його види. Логіка послідовності гармонічного звороту.

Сполучення головних тризвуків. Види узгодженого ведіння голосів. Співвідношення акордів. Способи сполучення тризвуків.

Переміщення тризвуків. Значення переміщення для мелодико-ритмічного руху в межах одного тризвуку. Переміщення із зміною та без зміни розташування. Техніка та значення переміщень.

Стрибки терцієвих тонів у сопрано й тенорі при з'єднанні тризвуків.

Тема 2. Гармонізація мелодії та баса тризвуками головних ступенів.

Гармонізація мелодії як розкриття її гармонічної основи, гармонізація мелодії тільки в тісному чи тільки в широкому розташуванні. Перший акорд в гармонізаціях – тоніка або домінанта, закінчення гармонізацій тонікою. Зміна гармонії від слабкого часу до сильного, можливість повторення на сильній долі гармонії, яка займає весь попередній такт, ведення басу. Акордове осмислення звуків мелодії – основа її гармонізації. Подвійне тлумачення звуків і логіка гармонічного розвитку. Метричні обмеження у використанні акордів.

Гармонізація баса головними тризвуками. Аналіз ступенів басового голосу як передумова його гармонізації. Ритмічні співвідношення басового і верхніх голосів. Вимоги щодо характеру руху мелодичної лінії.

Тема 3. Каденції та їх види. Кадансовий квартсекстакорд.

Класифікація каденцій за їх гармонічним змістом, розташуванням у формі, особливостями заключного акорду. Види періодів.

Кадансовий квартсекстакорд, його поліфункціональність, метричні умови, різні можливості для його використання (голосоведіння, оточуючі гармонії) в половинній і заключній каденції. Виразне значення, подвоєння та переміщення кадансового квартсекстакорду.

Тема 4. Секстакорди, прохідні та допоміжні квартсекстакорди.

Секстакорди головних тризвуків, їх будова, подвоєння звуків, вузьке, широке, мішане розташування, умови голосоведіння. Паралельні квінти та октави. Сполучення тризвуків з секстакордами, переміщення. Послідовність тризвуку і секстакорду одного ступеня як різновидність переміщення. Подвоєння терцієвого тону в секстакорді. Використання секстакордів в каденціях; нові види недосконалих каденцій. Поєднання тризвуку і секстакорду секундового та кварто-квінтового співвідношення. Низхідний рух басу у звороті IV-V6, паралельний і протилежний рух квінт, прим та октав як заборонений прийом голосоведіння.

Стрибки при з'єднанні секстакорду з тризвуком

Поєднання тризвуку з секстакордом із стрибком. Гармонізація висхідних стрибків до основного чи квінтового тону у послідовності тризвуку і секстакорду, та висхідних стрибків до терцієвого тону – послідовністю секстакорду і тризвуку. Поняття про приховані квінти й октави; заборона їх у крайніх голосах при висхідних стрибках у мелодії. Гармонізація низхідних стрибків у мелодії. Стрибки у середніх голосах, подвійні стрибки.

Сполучення двох секстакордів, особливості мінору.

Прохідні і допоміжні квартсекстакорди, принципи утворення, метричні умови, подвоєння звуків, специфіка голосоведіння, додаткова плагальна каденція з допоміжним субдомінантовим квартсекстакордом.

Тема 5. Домінантовий септакорд.

Повна функціональна система мажору і гармонічного мінору. Діатонічна система. Особливості тонічної групи. Гармонічний мінор. Логіка послідовностей акордів. Звороти повної функціональної системи.

Домінантовий септакорд повний і неповний. Поняття про мішане розташування, варіанти розташування, дисонантність домінантсептакорду. Зворот K64-D7. Прохідна септима та септима взята стрибком у послідовності D-D7, розв'язання D7.

Обернення D7. Побудова і розв'язання обернень D7. Прохідна та взята стрибком септима у зворотах D6-D65; D-D2. Прохідний D43. Особливості голосоведіння у звороті T-D43-T6.

Стрибки при розв'язанні домінантсептакорду в тоніку. Стрибки при розв'язанні неповного D7 та його обернень. Можливість паралельного або протилежного руху октавами у заключних каденціях.

Тема 6. Тризвуки та секстакорди субдомінантової групи.

III6 та III як яскраві субдомінантові акорди. Подвоєння звуків у III6. Тризвук II ступеня в натуральному мажорі. Приготування III6 та III акордами T та S функцій. Поєднання III як зразок поєднання тризвуків терцієвого співвідношення. Поєднання III6 та III з K64, акордами домінантової та тонічної функцій.

Гармонічний мажор. Вплив низького шостого ступеня на забарвлення акордів субдомінантової групи. Особливості голосоведіння при чергуванні натуральних і гармонічних субдомінант. Заперечення. Безпосереднє використання гармонічних субдомінант у гармонізації мелодій. Мінорний тризвук четвертого ступеня та

секстакорд зменшеного тризвуку другого ступеня. Самостійне використання цих акордів та використання їх після субдомінантових гармоній натурального мажору шляхом хроматичного пониження шостого ступеня на півтон. Зближення з мінором та загострення, що створено цим пониженням.

Тризвук шостого ступеня. Функціональна особливість тризвуку шостого ступеня та його використання в гармонізації мелодії. Перерваний зворот. Подвоєння терцієвого тону при розв'язанні D7 в шосту ступінь. Тризвук шостого ступеня перед K64. Перервана каденція у другому реченні як засіб розширення меж періоду. Інші засоби розширення періоду.

Тема 7. Септакорди субдомінанти та сьомого ступеня.

Субдомінантсептакорд та його обернення як головний септакорд субдомінантової групи. Підготовлення SII7 і його обернень, положення серед інших акордів субдомінантової групи. Розв'язання SII7 та його обернень у T, T6 та прохідний T64, K64.

Внутрішньофункціональний перехід SII7 та його обернень у D7. Плагальна каденція з квінтсекстакордом другого ступеня.

Септакорд сьомого ступеня та його обернення як акорду домінантової функції. Підготовлення DVII7 та його обернень акордами тонічної, субдомінантової та домінантової функцій. Переміщення із повторенням септими на місці, взаємне переміщення септими і квінти у сопрано та тенорі. Розв'язання в тоніку з подвоєнням терції або прими (в залежності від розташування).

Внутрішньофункціональний перехід DVII7 та його обернень у D7.

Звороти з прохідними акордами. DVII43 та DVII2 у субдомінантовому значенні.

Тема 8. Менш використовувані акорди домінантової групи.

Секстакорд сьомого ступеня як яскрава домінантові функція. Подвоєння звуків VII6, VII6 при гармонізації верхнього тетракорду мажору та мелодичного мінору. VII6 як прохідний акорд.

Тризвук третього ступеня в мажорі. Функціональна особливість тризвуку третього ступеня. Тризвук третього ступеня при гармонізації низхідного верхнього тетракорду натурального мажору.

Домінанта з секстою. Секста як замітник квінти в акордах домінантової групи.

Ладова визначеність домінант з секстою.

Натуральний мінор у фригійських зворотах. Особливості акордів домінантової функції в натуральному мінорі. Своєрідність функціональної системи натурального мінору, логіка послідовності функцій. Фригійські тетракорди в мелодії та найпоширеніші способи їхньої гармонізації. Гармонізація фригійських тетракордів в басу. Фригійська каденція.

Нонакорди. Домінантовий наонакорд. Приготовлення наонакорду тонічною, субдомінантовою та домінантовою гармонією. Нонакорд як затримання до домінантсептакорду, наонакорд повний та неповний, розв'язання в тоніку.

Тема 9. Акорд подвійної домінанти.

DD – хроматична група акордів. Функціональні особливості та призначення подвійної домінанти. Подвійні домінанти в мінорі. Місце DD в каденційних зворотах. Найпоширеніші каденційні різновидності DD. Хроматичний хід при приготуванні DD акордами субдомінантової функції. Розв'язання DD у K64 та D. Допоміжні DD між K64 та його повторенням. DD у плагальних каденціях.

Подвійна домінанта в середині побудови. Альтерація подвійної домінанти

DD в середині побудови. Акордова підготовка, розв'язання DD у позакаденційних умовах. Розв'язання DD в D та прохідний T64. Перехід DD в дисонуючі акорди D та S. Звороти з прохідними акордами за участю DD.

Тема 10. Відхилення. Хроматична система.

Типи тональних співвідношень. Однотональний та різнотональний виклади музичного матеріалу. Головні й побічні тональності. Функціональний зв'язок головної та побічної тональності. Тональний план.

Відхилення у тональності першого ступеня спорідненості. Хроматична система. Відхилення прохідні й каденційні. Тональності діатонічної спорідненості. Метричні умови здійснення відхилень. Засоби відхилення, поняття про побічні доміанти та субдомінанти. Ознаки відхилень у мелодії. Порядок відхилень у періоді. Перерваний зворот як засіб відхилення. Голосоведіння при введенні побічних D і S. Неприпустимість перечення. Відхилення через побічні акорди доміантової групи. Відхилення в споріднені тональності через акорди субдомінантової групи. Поняття про хроматичну систему.

Хроматичні секвенції. Хроматичні секвенції – ланцюжок відхилень у тональності. Функціональна підпорядкованість всіх ланок хроматичної секвенції. Будова ланки. Голосоведіння. Секвентне розширення періоду. Виразне значення хроматичних секвенцій, їх динамічні можливості та місце у формі.

Тема 11. Модуляції.

Модуляція – перехід в іншу тональність, закріплений досконалою каденцією. Модуляція в тональності I ступеня спорідненості. Діатонічні, хроматичні, енгармонічні модуляції. Чотири етапи модуляційного процесу. Типові напрями модуляцій. Відхилення у тональність спільного акорду. Модуляція як фактор формотворення. Модулюючий період. Функції модуляції в музичній формі. Інші ступені спорідненості тональностей.

Тема 12. Гармонічний аналіз музичних творів.

Гармонічний аналіз як спосіб виявлення ролі гармонічних засобів у формуванні і розкритті художньо-образного змісту музичного твору. Етапи гармонічного аналізу та їх особливості. Основні труднощі, які виникають під час гармонічного аналізу музичних творів та шляхи їх подолання

3. Рекомендована література

Базова

1. Абызова Е. Н. Гармония. М. : Музыка, 2008. 384 с.
2. Дубінець І. В. Гармонія (модульний курс) : навчальний посібник. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 252 с.
3. Дубінець І. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Гармонія» (за кредитно-модульною системою). Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2011. 102 с.
4. Дубінін І. Гармонія: в 2 ч. Київ : Музична Україна, 1981. Ч.1, 1981. 135 с; Ч. 2. 1981. 173 с.
5. Учебник по гармонии / И. Дубовский, С. Евсеев, И. Способин, В. Соколов. – М. : Музыка, 2007. 480 с.

Допоміжна

1. Алексеев Б. Задачи по гармонии. М. : Музыка, 1976. 247 с.

2. Барабашов В. Практический курс по гармонии. Київ : Музична Україна, 1987. 259 с.
3. Лемішко М. М. Гармонія / М. М.Лемішко. Вінниця: Нова книга, 2010. – 224 с.
4. Максимов С. Е. Упражнения по гармонии на фортепиано / С. Е. Максимов. М. : Музыка, 1968. 241 с.
5. Мясоедов А. Н. Задачи по гармонии. М. : Музыка, 2000. 83 с.
6. Мясоедов А. Н. Учебник гармонии. М. : Музыка, 2000. 332 с.
7. Скребков О., Скребков С. Хрестоматія по гармоническому анализу. М. : Музыка, 1978. 280 с.
8. Тюлин Ю. Н. Краткий теоретический курс гармонии для студентов и педагогов музыкальных вузов и училищ [4-е изд.]. М. : Музыка, 2003. 212 с.
9. Холопов Ю. Н. Гармония. М. : Музыка, 2003. 544 с.

4. Методи навчання:

4.1. Методи оволодіння знаннями, уміннями і навичками: розповідь, пояснення, бесіда, проблемний виклад, демонстрація мультимедійних матеріалів, виконання практичних завдань і вправ, робота з літературою.

4.2 Методи контролю і самоконтролю: усний контроль (індивідуальне фронтальне і комбіноване опитування); письмовий контроль (колективні та індивідуальні завдання з гармонізації мелодії та басу); виконавський контроль (гра вправ з гармонії на фортепіано); тестовий контроль.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

6. Система оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
65-89	добре		BC (добре)
50-64	задовільно		DE (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

7. Додаткова інформація _____